

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το βιβλίο αυτό βασίζεται στις Διαλέξεις Sather, που έδωσα στο Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνιας, στο Μπέρκλεϊ, την άνοιξη του 1989. Είθισται οι διαλέξεις της σειράς αυτής να δίνονται από εξαιρετικά διακεκριμένους μελετητές της κλασικής αρχαιότητας. Οφείλω απέναντι στον αναγνώστη και στην Επιτροπή Sather, που μου έκανε την τιμή να με προσκαλέσει –γεγονός που εκτιμώ ιδιαίτερα– τη διευκρίνιση ότι δεν είμαι πρωτίστως μελετητής της κλασικής αρχαιότητας. Έλαβα αυτό που κάποτε ονομαζόταν κλασική παιδεία, έγινα φιλόσοφος και διατήρησα την επαφή μου με τις αρχαιοελληνικές σπουδές κυρίως μέσω της δουλειάς μου πάνω στην αρχαία φιλοσοφία.

Θα πρέπει μάλιστα να το τονίσω αυτό, επειδή η παρούσα μελέτη δεν παραμένει μέσα στα όρια που θα άρμοζαν στην προαναφερθείσα εμπειρία. Κάνω κάποιες αναφορές στην αρχαία φιλοσοφία (εκτενέστερα στο πέμπτο κεφάλαιο, σε ορισμένες απόψεις του Αριστοτέλη), αλλά στο μεγαλύτερο μέρος του βιβλίου οι συγγραφείς τους οποίους μελετώ δεν είναι φιλόσοφοι, αλλά ποιητές, και προσπαθώ να τους αναλύσω ως ποιητές και όχι ως κάποιους που παρέχουν έμμετρα παραδείγματα για τη φιλοσοφία. Στο πρώτο κεφάλαιο αναφέρομαι στους λόγους για τους οποίους το κάνω αυτό. Είναι αλήθεια ότι ενδιαφέρομαι ιδιαίτερα για τις αρχαιοελληνικές ιδέες από περιόδους κατά τις

οποίες δεν υπήρχαν φιλόσοφοι συγγραφείς ή από τις οποίες επιβιώνουν λίγα και αποσπασματικά φιλοσοφικά κείμενα: όμως, δεν είναι αυτός ο κύριος λόγος για τον οποίο στρέφομαι στην ποίηση.

Οι φιλόσοφοι που είναι ένοχοι για πλημμελή φιλολογική κατάρτιση δικαίως θα πρέπει να επιτιμώνται γι' αυτό. Θα πρέπει να πω, ταυτοχρόνως, ότι υπάρχουν και ορισμένοι φιλόλογοι που δεν τους περνάει από τον νου ότι οι στοχασμοί τους θα μπορούσαν να εμπεριέχουν κακή φιλοσοφία. Ίσως θα έπρεπε να έχουν τουλάχιστον συνείδηση του κινδύνου. Δεν εννοώ με αυτό ότι κακώς παίρνουν το ρίσκο – ενώ υπάρχουν πρότυπα για τη φιλολογική ορθοδοξία (orthodoxy), η φιλοσοφία (σύμφωνα με ένα παλιό λογοπαίγνιο) είναι του καθενός η δοξασία (doxy)*. Θέλω όμως να πω ότι η φιλολογία, τουλάχιστον όταν προσπαθεί να πει κάτι ενδιαφέρον,¹ δεν μπορεί να ταξιδεύει αποκλειστικά με τα δικά της διαπιστευτήρια. Η αλήθεια είναι ότι όλοι μας πρέπει να κάνουμε περισσότερα πράγματα από όσα μπορούμε να κάνουμε σωστά, εάν θέλουμε τελικά να κάνουμε κάτι. Όπως είπε και ο Τ. Σ. Έλιοτ, «φυσικά, μπορεί κανείς “να πάει υπερβολικά μακριά” και, εάν εξαιρέσουμε τις κατευθύνσεις στις οποίες μπορούμε να πάμε υπερβολικά μακριά, στις υπόλοιπες δεν έχει ενδιαφέρον να πάμε καθόλου· και μόνο εκείνοι, που διακινδυνεύουν να πάνε υπερβολικά μακριά, θα μπορούσαν να ανακαλύψουν πόσο μακριά μπορεί κανείς να πάει».²

Η αξιοθαύμαστη παρατήρηση του Έλιοτ, ωστόσο, δεν εμπεριέχει μόνο ενθάρρυνση, αλλά και μια προειδοποίηση για κάποιον στη δική μου κατάσταση. Εάν εκείνοι που δεν είναι συνηθισμένοι να δουλεύουν με λογοτεχνικά κείμενα βιάζονται υπερβολικά, μερικές φορές, να ικανοποιήσουν

* Η λέξη doxy σημαίνει δόξα = δοξασία αλλά και ερωμένη. (ΣτΜ)

τις απαιτήσεις της φιλολογίας, διατρέχουν τον κίνδυνο να μην πάνε αρκετά μακριά, να φανούν αδύναμοι ή επικρανεϊ-ακοί, σύμφωνα με τα κριτήρια της ευφάνταστης κριτικής. Μια διορατική σκέψη που παραμένει σθεναρά ανεπηρέαστη από τις σύγχρονες απόψεις περί λογοτεχνίας μπορεί να αποδειχθεί ότι απλώς αντιπροσωπεύει κάποια προκατάληψη που δεν έχει ξεχαστεί. Το μόνο, λοιπόν, που μπορεί να κάνει κάποιος είναι να αποδεχθεί ότι δεν υπάρχει αξιόπιστος τρόπος να μετατρέψει τα μειονεκτήματα του ερασιτεχνισμού σε ανταμοιβές του ηρωισμού.

Αφού παραδέχομαι ότι το όργανο που συνοδεύει μεγάλο μέρος του ρεσιτάλ μου είναι το *violon d'Ingres*,* με χαροποιεί το γεγονός ότι τουλάχιστον μυήθηκα σε αυτό από κάποιους εξαιρετους δασκάλους. Φοιτητής ακόμη στην Οξφόρδη είχα την καλή τύχη να έχω δασκάλους δύο από τους πλέον εξαιρετους κλασικούς φιλόλογους του αιώνα μας, τον Eduard Fraenkel και τον Eric Dodds. Οι δυο μελετητές έχουν θέσει ορισμένα αρκετά διαφορετικά, αλλά εξίσου απαιτητικά, πρότυπα κατανόησης του αρχαίου κόσμου. Παρεμπιπτόντως, κανένας από τους δύο δεν είχε τον αμέριστο θαυμασμό όλων στην Οξφόρδη. Μια δόση κακίας που κυκλοφορούσε στα εντευκτήρια παρουσίαζε τον Fraenkel ως τέρας τευτονικής υπεροψίας. Είναι γεγονός ότι μπορούσε να σου δημιουργήσει πανικό όταν του παρουσίαζες ένα λάθος από απερισκεψία ή επιτήδευση, αλλά η αρετή που δίδασκε και μετέδιδε με τη διδασκαλία του ήταν η ταπεινοφροσύνη μπροστά στα δυσνόητα και σύνθετα φιλολογικά τεκμήρια: και ενώ κατείχε την κλασική παι-

* Το γνωστό πάθος του Γάλλου ζωγράφου Ένγκρ για το βιολί έδωσε στη γαλλική γλώσσα τη σχετική φράση, που σημαίνει χόμπι, ερασιτεχνική απασχόληση. (ΣτΜ)

δεία σε ύψιστο βαθμό –υποθέτω ότι σήμερα δεν βρίσκεις όμοιό του εν ζωή– θεωρούσε τον εαυτό του ημιμαθή συγκρινόμενο, λόγου χάριν, με τον δάσκαλό του, τον οποίο ονόμαζε «ο μέγας Leo».*

Εάν τον Fraenkel τον κορόιδευαν μερικές φορές οι ερασιτέχνες, τον Dodds τον υποτιμούσαν οι σχολαστικοί (περιττό να πω ότι ενίοτε οι ερασιτέχνες και οι σχολαστικοί ήταν τα ίδια πρόσωπα). Άνθρωπος με ακραία φιλελεύθερες πολιτικές απόψεις, με ενδιαφέρον για τις κοινωνικές επιστήμες, ποιητής ο ίδιος και φίλος ποιητών, ήταν επίσης ένας λόγιος με πολύ γόνιμη φαντασία. Οι Διαλέξεις Sather που έδωσε τα έτη 1949-50 απέφεραν ένα από τα πιο χρήσιμα και διαχρονικά βιβλία της εν λόγω σειράς³, ένα βιβλίο που το θέμα του είναι πολύ κοντά στα ενδιαφέροντα αυτής της μελέτης. Δεδομένου δε ότι υπήρξε εξαιρετικά καλός μαζί μου, όταν ήμουν φοιτητής, θα ήθελα το εγχείρημά μου, παρ' ότι συνδέεται πλημμελώς με το είδος της φιλολογίας που εκείνος θεράπευσε, να θεωρηθεί, ει δυνατόν, φόρος τιμής σε εκείνον.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω πολλούς ανθρώπους και φορείς. Ευχαριστώ το La Maison des Sciences de l'Homme στο Παρίσι, και τον διευθυντή του, Clemens Heller, για την παραγωγική περίοδο που πέρασα εκεί το 1981. Την ίδια χρονιά παρουσίασα μια πρώτη εκδοχή μέρους του υλικού του παρόντος βιβλίου στις Διαλέξεις Eliot που έδωσα στο Πανεπιστήμιο του Κεντ: ευχαριστώ για την πρόσκληση και λυπάμαι που, επειδή οι διαλέξεις που έδωσα πήραν την παρούσα και πολύ διαφορετική αυτή μορφή, δεν μπορούν να ενταχθούν μεταξύ των βιβλίων που φέρουν το όνομα της εν λόγω σειράς. Μια πρόσκληση από το τμήμα κλασικών

* Πρόκειται για τον κλασικό φιλόλογο Friedrich Leo (1851-1914), υπό τον οποίο μαθήτευσε ο Fraenkel στο Γκέτινγκεν (ΣτΜ).

σπουδών του Κέιμπριτζ για να συμμετάσχω στις Διαλέξεις J. H. Gray, το 1986, συνέβαλε ώστε ορισμένες από τις ιδέες μου να προσεγγίσουν τη σημερινή τους μορφή. Πιο πρόσφατα, είχα την ευκαιρία να παρουσιάσω εκδοχές ορισμένων κεφαλαίων σε διαλέξεις που έδωσα στο Yale, στο UCLA, στο Haverford College, στο Πανεπιστήμιο του Μίσιγκαν, στο Πανεπιστήμιο του Γουόρικ και στο Πανεπιστήμιο της Νέας Υόρκης. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις επωφελήθηκα από διάφορες συζητήσεις και σχόλια.

Κατά το χρονικό διάστημα μεταξύ της πρόσκλησης να δώσω τις Διαλέξεις Sather και της έναρξης των διαλέξεων, έγινα μέλος του διδακτικού προσωπικού του Πανεπιστημίου του Μπέρκλεϊ. Τα μέλη του τμήματος κλασικών σπουδών, που δεν πτοήθηκαν από αυτή την πρωτόγνωρη και εντελώς ασυνήθιστη κατάσταση, επεφύλαξαν σε έναν επισκέπτη από το τμήμα φιλοσοφίας την ίδια φιλόξενη και θερμή υποδοχή που παρέχουν σε όλους τους προσκεκλημένους από άλλα ιδρύματα στο πλαίσιο των Διαλέξεων Sather. Ο Tony Long, πιο συγκεκριμένα, όχι μόνο έκανε όλα όσα θα μπορούσε να ζητήσει κανείς από έναν πρόεδρο, αλλά επίσης αποδείχτηκε καλός φίλος και γενναιόδωρος συνάδελφος, αφού μου επέτρεψε να επωφεληθώ από το δικό του έργο σε θέματα που σχετίζονται με τις διαλέξεις, ιδιαίτερα στο δεύτερο κεφάλαιο. Άλλα μέλη του τμήματος κλασικών σπουδών, τα οποία έχω ιδιαίτερους λόγους να ευχαριστήσω είναι οι Giovanni Ferrari, Mark Griffith, Don Mastronarde και Tom Rosenmeyer. Θα ήθελα, επίσης, να ευχαριστήσω για την εργασία τους τους βοηθούς ερευνητές David Engel και Chris Siciliani. Στο Κέντρο Ανθρωπιστικών Σπουδών Doreen B. Townsend δόθηκαν δύο κατατοπιστικά σεμινάρια για τις διαλέξεις, για τα οποία θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τους Paul Alpers, Samuel Scheffler και Hans Sluga.

Άλλοι φίλοι και συνάδελφοι υπήρξαν γενναιόδωροι με τα σχόλιά τους και την ακαδημαϊκή βοήθεια που μου πρόσφεραν· ορισμένοι διάβασαν όλο ή μέρος του βιβλίου στα διάφορα στάδια της συγγραφής του. Θα ήθελα να ευχαριστήσω τους Julia Annas, Glen Bowersock, Myles Burnyeat, Ronald Dworkin, Helene Foley, Christopher Gill, Stephen Greenblatt, Stuart Hampshire, Stephen Knapp, Jonathan Lear, Geoffrey Lloyd, Anne Michelini, Amy Mullin, Thomas Nagel, Ruth Padel, Robert Post, Andrew Stewart, Oliver Taplin και David Wiggins για την προσφορά τους σε διάφορα επίπεδα. Τα λάθη οφείλονται, αναμφισβήτητα, μόνο σε εμένα.

